

VARNSDORF, ČERVENÝ KOSTEL

Stavebně statický posudek a návrh opatření

Na žádost Městského úřadu jsme posoudili stavebně statický stav evangelického kostela ve Varnsdorfu.

Podklady

1. Umělecké památky Čech, Academia, 1982
2. Informační tabule u kostela
3. Průzkum a fotodokumentace, Murus, únor 2010
4. Informace o architektu Kandlerovi:
text: http://de.wikipedia.org/wiki/Woldemar_Kandler
obrázky: Bildindex.de

Historie kostela

Když počet evangelických věřících ve Varnsdorfu přesáhl 800, stalo se město sídlem vikáře, který byl do úřadu uveden v říjnu 1902. V souvislosti s povýšením Varnsdorfu na samostatnou evangelickou církevní obec v září 1903 bylo rozhodnuto o stavbě kostela. Základní kámen byl položen 16. 5. 1904. Projekt chrámu vypracoval architekt Waldemar Kandler z Drážďan. Předběžné informace viz [4]. Kostel byl vysvěcen 3. 12. 1905. Datum položení základního kamene je vytesáno na soklu pravé strany vítězného oblouku, datum vysvěcení je na levé straně. Varhany s 21 rejstříky a 1300 píšťalami byly vysvěceny 25. května 1906.

V roce 1945 byl kostel předán Československé církvi. Poslední československý kněz zde sloužil do roku 1960. Tehdy byla opravena střecha, varhany byly vybaveny motorem, věžní hodiny byly udržovány.

Od roku 1960 není kostel využíván. V posledních letech byla položena krytina z měděného plechu. Kostel je devastován vandaly, údržba se omezuje jen na provizorní opatření.

Popis stavby

Kostel je orientován, je vystavěn na půdorysu kříže, v západní ose stojí věž s vysokým zvonovým patrem a stanovou střechou se čtyřmi štíty a nárožními věžicemi. Mezi nárožní opěráky věže je vložen ústupkový hlavní portál ukončený štítem s reliéfem Spasitele a dvě patra arkád nesená cihelným lomeným obloukem. K věži přiléhají po obou stranách schodišťové věžice se stanovými střechami.

Presbyterium s valbovou střechou má pětiboký závěr. Z vnějšku se uplatňuje transept ukončený vysokými štíty, který má hřeben střechy ve stejné úrovni jako loď. V interiéru je transept potlačen ve prospěch vložených dřevěných galerií obíhajících celou loď, které jsou nezbytným vybavením evangelických kostelů. K presbytáři přiléhá na severní straně přízemní sakristie

ukončená polygonálním závěrem.

Kostel je postaven v gotickém slohu, ve stylizaci dekorativních prvků (nápis, výzdoba kazatelny, řezby a malby galerií, vitraje) se projevují dobové tendence umění počátku 20. století. Stavba má vysokou architektonickou, umělecko-řemeslnou i technickou kvalitu. Uplatňuje se vynikající znalost historické architektury i technologie (z ruky zděné kápě křížových kleneb s dvojitou křivostí, sklípková klenba ve vstupu do sakristie, zasklení do olova) i nové progresivní technologie (dutinové ostře pálené tvarovky, konstrukce krovu se vzpěradly s táhlem) a zařízení (podlahové vytápění). Kostel byl vybaven třemi zvony a unikátními varhanami. Stavba svou náročností a nákladností daleko přesahuje dobovou úroveň evangelických staveb v českém prostředí.

Kostel je postaven z režného zdiva z ostře pálených cihel a tvarovek. Z tesaného pískovce je římsa a nároží soklu, ostění dveří, sloupky a hlavice portálů, kružby oken, figurální reliéf hlavního průčelí, stříšky opěráků, koruny ukončení štítů, parapety balkonů, dekorativní prvky západního průčelí, římsy štítů věže a další prvky. Zdivo soklu je z lomového čediče. Na fasádách jsou omítané pouze výplně slepých oken a výplně obloučkového vlysu hlavní římsy.

V interiéru jsou z tesaného kamene patky a svorníky kleneb, sokl presbytáře, portály dveří, sokl kazatelny, římsa a stupně oltáře, stupně schodišť a další prvky. Z režných cihelných tvarovek jsou žebra a přípory kleneb. Zdivo interiéru bylo omítané.

Presbytář i loď má křížovou žebrovou klenbu. Patky kleneb se opírají do vnějších odstupněných opěráků.

Galerie mají dřevěnou konstrukci nesenou sloupky s pásky postavenými na kamenných patkách.

V předsíních schodišťových věžic jsou hřebínkové klenby, vřetenová schodiště ve věžicích jsou z tesaného kamene.

Z posledního patra schodišťové věžice vede do hlavní věže dřevěné, částečně zřícené schodiště.

V patře věže, odkud je vstup do krovu lodi je torso hodinového stroje.

Horní patra věže, do kterých vede dřevěné schodiště, jsme neprověřovali.

Krov nad lodí a transeptem je nesen středními vaznicemi a vaznicí vrcholovou. Vaznice jsou v plných vazbách vynášeny vzpěradly s osovým sloupkem a kleštinami, které krov ztužují nad vrcholem klenby. Vzpěradla jsou uložena na bačkory nad patkami kleneb, vodorovná síla vzpěradel je zachycena šikmými ocelovými táhly mezi bačkorou a osovým sloupkem. V podélném směru jsou krovy ztuženy pásky, vzpěrami a kleštinami v ose krovu a ondřejskými kříži v rovině středních vaznic. Krokve jsou uloženy na pozednice na obvodových zdech.

Věž je kryta břidlicí. Podle zachovaných zbytků krytiny byla kamenná břidlice i na střeše lodi, dnes je nahrazena krytinou z měděného plechu. Měděný plech je i na střeších schodišťových věžic. zachovány jsou původní hrotnice (viz foto 034). Na sakristii byla plechová krytina v posledních letech ukradena, je nahrazena krytinou lepenkovou. Ukradeny byly i všechny střešní svody.

Sakristie měla plochý strop. Jeho zbytky jsou na podlaze sakristie. Jednoduchý krov sakristie s vrcholovou vaznicí byl v nedávné době opraven.

Současný stavební stav a jeho příčiny

Kostel je velmi kvalitně postaven. Nejistili jsme statické poruchy, které by byly důsledkem konstrukčních závad nebo které by vznikly před devastací kostela ve 2. polovině 20. století.

Kostel byl značně narušen zatékáním střechou lodi před zřízením nové krytiny. Vyluhování

pojiva z malty, vyplavování malty ze spar a mrznutí promočených omítek, malt a zdiva způsobilo odpadnutí velké části interiérových omítek a narušení zdiva kápí kleneb. Nad patkami kleneb odmrzly části cihel, cihly jsou uvolněné, části zdiva vypadly. Stav je **havarijní**, hrozí samovolné zřícení dalších částí zdiva. Pokud jsou narušena žebra, může dojít k samovolnému zřícení i větší části klenby.

Ve stejných místech je zatékáním narušeno uložení krovu. I zde může postupující hniloba nebo uvolnění provizorně opraveného krovu způsobit zřícení části krovu. Stav je **havarijní**. Horní části konstrukce krovu jsou v dobrém stavu.

Po místy, kudy zatékalo střechou, došlo působením dřevokazných hub k narušení a destrukci dřevěných galerií. Stav je **havarijní**, další zřícení však zatím nehrozí, šíření houby a destrukce dřeva však může ve vlhkém prostředí otevřeného kostela pokračovat.

Hnilobou je narušen poslední strop a dřevěná příčka schodišťové věže a spodní část schodiště do velké věže.

Do zdiva fasád zatéká z dešťových žlabů střechy v místech, kde byly ukradeny svody. Stav je **havarijní**, dochází k další destrukci zdiva, může dojít k samovolnému zřícení části zdiva.

Stav cihelných tvarovek je poměrně dobrý, vnější omítky jsou narušené. Místy dochází k degradaci pískovcových prvků, které jsou více nasákové než režné cihelné zdivo. Málo zatížené kamenné prvky říms a korun pilířů jsou působením povětrnosti a tepelných dilatací uvolněné, někde jsou posunuté a hrozí jejich samovolné zřícení. Z východní římsy štítu věže se odlomilo a zřítilo několik velkých kamenných prvků. Jeden z těchto kusů zřejmě prorazil krytinu a bednění střechy lodi (viz foto 032). Stav ukončujících kamenných prvků fasád je **havarijní**.

Některé kamenné prvky, například ostění dveří sakristie, mají výrazné trhliny způsobené rozpínáním korozivních produktů železných skob.

Vzlínající vlhkostí a odmrzáním je narušeno lomové zdivo soklu, kde jsou uvolněné spáry, některé kameny jsou vypadlé. Tyto poruchy zatím nemají havarijní charakter.

Některé kamenné prvky byly ukradeny, například dřívky sloupků v ostění bočního portálu do pravé schodišťové věže.

Všechna okna jsou vytlučena, z barevných vitrají do olova zůstaly jen malé zbytky. Přízemní okna jsou provizorně zabeďněna. V helmici věže chybí okno vikýře, značně poškozena jsou žaluziová okna zvonového patra věže. Dveře do sakristie značně poškozené vandaly jsou provizorně opraveny.

Zařízení interiéru je rozkradeno, poškozeno vandaly a zatékáním. Chybí části podlahy v lodi, pravděpodobně byly ukradeny kovové mříže nad výdechy teplovzdušných kanálů. Z varhan zůstaly jen zbytky skříně, z hodinového stroje jen železná kostra, ukradeny byly zřejmě železné dveře a schodiště vedoucí z věže do krovu. Do interiéru zatéká vytlučеныmi okny.

Stav horních pater věže jsme neprověřovali.

Závěr a doporučení pro opravu

Současný stav kostela je velmi vážný. Položení plechové krytiny bylo zásadním krokem pro záchranu kostela. Do krovu a kleneb lodi již nezatéká střechou, stavbu však značně poškozuje voda zatékající do zdiva v místech, kde byly ukradeny střešní svody. Konstrukce, které byly značně narušeny zatékáním střechou, nebyly opraveny, hrozí jejich další poškození. Ohroženy jsou zejména klenby lodi, kde může dojít k samovolnému vypadnutí dalších cihel. Pokud by vypadly cihly z žeber, dojde ke zřícení podstatné části klenby, ohroženo bude i uložení krovu.

Zatékáním střechou bylo narušeno i uložení krovů, které bylo pravděpodobně opraveno jen

provizorně. Vzpěradla se šikmými táhly jsou velmi citlivé konstrukce, pokud by došlo k uvolnění táhel (například v důsledku postupující degradace dřeva hnilobou), může dojít ke zřícení krovu.

Velmi vážnou závadou, která ohrožuje bezpečnost, jsou narušené a uvolněné kamenné prvky fasád, platí to zejména o římsách štítů věže.

Provizorní krytinu sakristie jsme kvůli množství sněhu nemohli prověřit. Životnost lepenkové krytiny je omezená, proto je třeba ji kontrolovat a opravovat. K poškození stavby může dojít zejména ve styku střechy sakristie s presbyteriem.

Kostel je ohrožen zejména zatékáním a vandalismem. Bezpečnost veřejnosti může ohrozit samovolné zřícení uvolněných tesaných prvků.

V současné době není vyřešena otázka vlastnictví kostela, není známo jeho budoucí využití a prostředky na jeho opravu jsou proto omezené, je však nutno provést nejnutnější opatření pro zajištění bezpečnosti, zastavení chátrání kostela a podniknout kroky pro jeho záchranu.

Doporučujeme následující postup:

1. Osazení **střešních svodů** z plastu namísto svodů ukradených. Provést neprodleně, nejlépe ještě před jarním táním, které může kostel značně poškodit.
2. Okolí kostela, kam by mohly spadnout kameny z věže, **ohradit** a opatřit tabulkami s varovnými nápisy.
3. Udržovat opatření zabraňující **nežádoucímu vstupu** – bednění oken, provizorní dveře. Pokud dojde k násilnému vniknutí, doporučujeme přízemní okna i dveře zazdít a ponechat pouze jeden vstup s novými, důkladnými dveřmi s bytelnými zámky. Torso stávajících dveří uložit v kostele.
4. Požádat o příspěvek z **havarijního fondu** Ministerstva kultury. Podkladem žádosti může být tento posudek, následně zpracovaný projekt odstranění havarijních stavů a smlouva o dílo s dodavatelem stavebních prací.
5. Zpracovat **projekt odstranění havarijních stavů**. Pokud nebude k dispozici zaměření, může projekt mít zjednodušenou formu. V projektu by měla být navržena oprava krytiny a odvodnění střech, oprava nebo sejmutí (včetně technického řešení) uvolněných prvků fasád, oprava havarijních částí kleneb, oprava krovu včetně uložení, opatření pro likvidaci napadení dřeva, provizorní uzavření oken. Tento projekt by měl být realizován ještě v letošním roce.
6. Provést **přípravu pro projekt obnovy** kostela. Hlavním podkladem bude zaměření a stavebně historický průzkum. Stavebně historický průzkum by měl kromě průzkumu vlastní stavby řešit i její vztahy k historické architektuře Saska a vazby na dílo architekta a jeho současníků. Objasnění dobového kontextu architektury kostela může významně přispět k jeho budoucímu využití.
Pokud budou nalezeny původní plány, omezí se zaměření na aktualizaci současného stavu. Následně je třeba zpracovat pasport uměleckých, řemeslných a technických prvků stavby, průzkum statický a stavebně technický.
Současně je třeba začít zajišťovat financování opravy. Tyto přípravné kroky by měly být provedeny také v roce 2010.
7. Vyřešit otázku **vlastnictví** kostela a jeho budoucího **využití**. Kromě církevního využití, které zřejmě v současné době nepřichází v úvahu, se nabízí využití pro kulturní a společenské účely. V kostele je možno zřídit víceúčelový sál vhodný zejména pro hudební produkce a výstavy, ale i pro produkce divadelní.
Zásadní otázkou využití je, zda bude kostel vytápěn nebo využíván jen sezónně. Vzhledem

- k velkým tepelným ztrátám, které není možno eliminovat, protože je nutné zachovat původní podobu exteriéru i interiéru, přichází v úvahu nejspíše vytápění sálavými zdroji. Před rozhodnutím o způsobu využití je třeba prověřit ekonomii této varianty vytápění tepelně technickou studií. Tuto problematiku je třeba začít řešit v roce 2010.
8. **Odstranit havarijní stavy** podle projektu [5]. Realizace by měla započít ještě v letošním roce.
 9. Zpracovat **projekt záchrany** kostela. I když nebude rozhodnuto o jeho využití, je možno zpracovat projekt obnovy autentických konstrukcí, který vyřeší problémy statické, stavebně technické a památkové včetně návrhu restaurování uměleckých a umělecko-řemeslných prvků.
 10. **Realizace záchrany** konstrukcí a památkových hodnot kostela podle projektu [9].
 11. **Projekt obnovy a úprav pro využití** kostela. Bude zpracován po vyřešení vlastnických poměrů a po rozhodnutí o novém využití. Pokud budou realizovány práce podle bodu [10] a bude zajištěna údržba kostela, je možno k obnově přistoupit až po nalezení nejvhodnějšího využití.
 12. **Realizace obnovy** kostela

Nabízíme spolupráci ve všech problémech záchrany a obnovy kostela.

únor 2010

Ing. Jan Vinař
Murus, s.r.o.

